

**Латинська мова і основи
медичної термінології:
навчальний посібник**

Про книгу

Навчальний посібник складається з нормативного курсу латинської мови для медичних закладів фахової передвищої освіти і додаткових матеріалів, що містять зразки контрольних робіт, списки латинських назв захворювань тощо. Наприкінці книги подано латинсько-український та українсько-латинський алфавітні словники. Термінологічна спрямованість посібника допоможе студентам упевнено користуватися медичною термінологією. Доповнено тестовими завданнями. Для студентів медичних (фармацевтичних) закладів фахової передвищої освіти.

Є.М. ШЕВЧЕНКО

ЛАТИНСЬКА МОВА

і основи медичної термінології

Одинадцяте видання,
стереотипне

Допущено
Міністерством охорони здоров'я України
як навчальний посібник для студентів
медичних (фармацевтичних) закладів
фахової передвищої освіти

Київ
ВСВ "Медицина"
2021

УДК 811.124
ББК 81.2 Латин. — 922
Ш37

*Допущено Міністерством охорони здоров'я України
як навчальний посібник для студентів медичних (фармацевтичних)
закладів фахової передвищої освіти*

Автор навчального видання *Є.М. Шевченко*

Навчальний посібник складається з нормативного курсу латинської мови для медичних закладів фахової передвищої освіти і додаткових матеріалів, що містять зразки контрольних робіт, списки латинських назв захворювань тощо. Наприкінці книги подано латинсько-український та українсько-латинський алфавітні словники. Термінологічна спрямованість посібника допоможе студентам упевнено користуватися медичною термінологією.

Доповнено тестовими завданнями.

Для студентів медичних (фармацевтичних) закладів фахової передвищої освіти.

Рецензенти:

С.Я. Шарипкін, д-р філол. наук;

Л.М. Ключова, старший викладач;

Л.Г. Шевченко-Савчинська, канд. філол. наук, ст. викладач кафедри латинської мови Українського медичного ліцею Національного медичного університету імені О.О. Богомольця;

Л.Ц. Чайка, заступник директора по роботі з іноземними студентами Київського міського медичного коледжу;

Т.С. Юрків, викладач-методист Київського міського медичного коледжу;

Л.А. Шустер, викладач вищої категорії, викладач-методист Луцького базового фахового медичного коледжу

ISBN 978-617-505-846-6

© Є.М. Шевченко, 2006, 2021

© ВСВ "Медицина", оформлення, 2021

ЗМІСТ

Передмова.....	8
Вступ	9
ФОНЕТИКА.....	14
§ 1. Латинський алфавіт	14
§ 2. Класифікація звуків	15
§ 3. Правила читання голосних букв (Litteral vocales)	15
§ 4. Дифтонги.	16
§ 5. Приголосні (consonantes).....	17
§ 6. Вправи.....	17
§ 7. Лексичний мінімум.....	18
§ 8. Вимова деяких приголосних.....	19
§ 9. Вправи.....	21
§ 10. Буквосполучення приголосних з голосними.....	22
§ 11. Буквосполучення приголосних з h	22
§ 12. Лексичний мінімум.....	23
§ 13. Вправи.....	24
§ 14. Наголос (Accentus).....	24
§ 15. Лексичний мінімум.....	26
§ 16. Вправи	26
§ 17. Контрольні запитання.....	27
МОРФОЛОГІЯ.....	28
§ 18. Дієслово (Verbum). Загальні відомості	28
§ 19. Вправа	30
§ 20. Наказовий спосіб (Modus imperativus)	30
§ 21. Вправи	31
§ 22. Теперішній час дійсного способу активного і пасивного стану (Praesens indicatīvi actīvi et passīvi)	31
§ 23. Зразки відмінювання дієслів у третій особі однини і множини в Praesens indicatīvi actīvi et passīvi.....	32

§ 24. Допоміжне дієслово бути (<i>sum, esse</i>)	33
§ 25. Вправи	34
§ 26. Лексичний мінімум	34
§ 27. Контрольні запитання	35
§ 28. Вступ до медичної термінології	35
§ 29. Іменник (<i>Nomen substantivum</i>). Загальні відомості	36
§ 30. Лексичний мінімум	37
§ 31. Вправи	38
§ 32. Контрольні запитання	38
§ 33. Перша відміна іменників (<i>Declinatio prima</i>)	39
§ 34. Іменники першої відміни грецького походження	40
§ 35. Неузгоджене означення.	41
§ 36. Попередні відомості про прийменники	41
§ 37. Лексичний мінімум	42
§ 38. Вправи	43
§ 39. Контрольні запитання	44
§ 40. Словотвір. Терміноелементи	44
§ 41. Лексичний мінімум	47
§ 42. Вправи	48
§ 43. Контрольні запитання	48
§ 44. Друга відміна іменників (<i>Declinatio secunda</i>). Чоловічий рід	49
§ 45. Латинсько-грецькі дублети іменників другої відміни чоловічого роду	50
§ 46. Лексичний мінімум	51
§ 47. Вправи	51
§ 48. Контрольні запитання	52
§ 49. Іменники другої відміни середнього роду	53
§ 50. Латинсько-грецькі дублети іменників другої відміни середнього роду	54
§ 51. Лексичний мінімум	54
§ 52. Вправи	54
§ 53. Суфікси іменників другої відміни	55
§ 54. Контрольні запитання	57
§ 55. Прикметник (<i>Nomen adiectivum</i>)	57
§ 56. Лексичний мінімум	60
§ 57. Суфікси прикметників першої і другої відмін	61
§ 58. Вправи	62
§ 59. Контрольні запитання	63

§ 60. Короткі відомості про рецепт	63
§ 61. Лексичний мінімум	68
§ 62. Вправи	68
§ 63. Контрольні запитання	70
§ 64. Латинська хімічна номенклатура.....	70
§ 65. Вправи	72
§ 66. Лікарські форми	72
§ 67. Вправи	73
§ 68. Умовний спосіб (<i>modus coniunctivus</i>).....	74
§ 69. Вправи	76
§ 70. Лексичний мінімум	77
§ 71. Контрольні запитання	78
§ 72. Третя відміна іменників (<i>declinatio tertia</i>)	78
§ 73. Іменники третьої відміни чоловічого роду	80
§ 74. Суфікси іменників третьої відміни чоловічого роду	82
§ 75. Вправи	82
§ 76. Лексичний мінімум	84
§ 77. Контрольні запитання	84
§ 78. Іменники третьої відміни жіночого роду	85
§ 79. Суфікси іменників третьої відміни жіночого роду	86
§ 80. Терміноелементи іменників третьої відміни	87
§ 81. Вправи	88
§ 82. Лексичний мінімум	90
§ 83. Контрольні запитання	90
§ 84. Особливості відмінювання іменників грецького пох дження на <i>-sis</i>	90
§ 85. Вправи	91
§ 86. Іменники третьої відміни середнього роду	92
§ 87. Вправи	95
§ 88. Лексичний мінімум	96
§ 89. Контрольні запитання	97
§ 90. Прикметники третьої відміни (прикметники другої групи) ..	97
§ 91. Узгодження прикметників третьої відміни з іменниками першої, другої і третьої відмін	100
§ 92. Вправи	101
§ 93. Лексичний мінімум	103
§ 94. Контрольні запитання	103
§ 95. Четверта відміна іменників (<i>declinatio quarta</i>)	104
§ 96. Вправи	105

§ 97. Лексичний мінімум.....	107
§ 98. П'ята відміна іменників (declinatio quinta)	107
§ 99. Вправи.....	108
§ 100. Лексичний мінімум	109
§ 101. Контрольні запитання.....	110
§ 102. Ступені порівняння прикметників (Gradus comparationis)	110
§ 103. Найвищий ступінь порівняння (Gradus superlativus).....	112
§ 104. Утворення ступенів порівняння прикметників від різних основ.....	114
§ 105. Недостатні ступені порівняння прикметників	114
§ 106. Вживання відмінків при ступенях порівняння.....	115
§ 107. Вживання ступенів порівняння прикметників у медичній термінології.	115
§ 108. Вправи.....	116
§ 109. Контрольні запитання.....	117
§ 110. Прислівник (Adverbium)	117
§ 111. Прислівники, які вживають у рецептурі	119
§ 112. Вправи.....	119
§ 113. Контрольні запитання.....	120
§ 114. Числівник (Nomen numerale)	120
§ 115. Числівники-префікси	123
§ 116. Вправи.....	124
§ 117. Контрольні запитання.....	125
§ 118. Короткі відомості про займенники.....	125
§ 119. Вправи.....	127
§ 120. Прийменники (Praepositiones)	128
§ 121. Вправи.....	129
§ 122. Контрольні запитання.....	130
§ 123. Сполучники (Coniunctiones)	130
§ 124. Вправи.....	131
§ 125. Підсумкові контрольні запитання.....	131
ДОДАТКИ	133
<i>Додаток 1. Завдання для письмового опитування з фонетики .</i>	133
<i>Додаток 2. Письмова робота на тему: “Іменники і прикмет- ники I і II відмін. Рецепт”</i>	136
<i>Додаток 3. Підсумкова контрольна робота за семестр.....</i>	145
<i>Додаток 4. Тексти для читання.....</i>	154
<i>Додаток 5. Латинські назви деяких захворювань і їх симп- томів.....</i>	157

<i>Додаток 6.</i> Латинські назви деяких хірургічних інструментів і пов'язок	163
<i>Додаток 7.</i> Латинсько-грецькі дублети іменників	164
<i>Додаток 8.</i> Список терміноелементів	170
<i>Додаток 9.</i> Назви лікарських рослин, які найчастіше вживають у номенклатурі лікарських засобів	175
<i>Додаток 10.</i> Список рецептів, рекомендованих для додаткових і домашніх завдань	180
<i>Додаток 11.</i> Тестові додаткові завдання.....	190
Латинсько-український словник.....	207
Українсько-латинський словник.....	226
Для нотаток.....	237

ПЕРЕДМОВА

Сучасна медична наука і практика ставлять нові вимоги до курсу викладання латинської мови в медичних закладах України. Суть цих вимог полягає в необхідності надати всьому процесу навчання термінологічної спрямованості. Головна мета посібника — формування навичок свідомого використання медичної термінології на першому етапі навчання у вищих медичних навчальних закладах. Основою розроблення цих вимог є анатомічна, клінічна та фармацевтична термінологія, словотвірні елементи та граматичний матеріал. У посібнику розглядаються граматичні теми, пов'язані з профільною спеціальністю слухачів. Після кожної теми подаються контрольні запитання для повторення і закріплення пройденого матеріалу. Хімічна термінологія засвоюється за допомогою перекладів хімічних термінів з української мови на латинську, і навпаки. Додатки до основного курсу містять:

1—3) варіанти письмових контрольних робіт; 4) тексти для читання; 5) латинські назви деяких захворювань і їх симптомів; 6) латинські назви деяких хірургічних інструментів і пов'язок; 7) латинсько-грецькі дублети; 8) список терміноелементів; 9) назви лікарських рослин, які найчастіше вживаються в номенклатурі лікарських засобів; 10) списки рецептів, рекомендованих для додаткових і домашніх завдань; 11) тестові завдання.

Для організації самостійної роботи студентів у посібнику вміщено спеціальні завдання з вправами, латинсько-український та українсько-латинський словники. Обсяг і характер матеріалу посібника повністю відповідає вимогам чинної програми з латинської мови для медичних закладів фахової передвищої освіти.

ВСТУП

МОВА, ЯКА ОБ'ЄДНУЄ НАРОДИ, КУЛЬТУРИ Й ПРОФЕСІЇ

У різних мов — різні долі. Так само, як і у людей. Одна мова живе і вмирає разом із своїм народом. Інша гине раніше, поступаючись місцем більш досконалій чи могутній.

А треті мови живуть довше тих, хто їх створив, розширюючи свій географічний і часовий ареал. Саме до таких належить латина — мова стародавніх римлян.

Народилася латинська мова на Апеннінському півострові в області Лаціум (Latium) і розмовляло нею войовниче й завзяте плем'я латинян.

Їх столицею стало місто Рим (Roma), засноване, згідно з легендою, братами-близнюками Ромулом і Ремом 753 року до н. е.

Довгий час латиняни знаходилися в залежності від могутніх етрусків, які справили на них істотний культурний вплив. Але вже з 509 року до н. е. римляни здобувають самостійність і починається невпинний і швидкий розвиток Римської республіки, що веде безперервні й досить успішні війни. Згодом, в I ст. н. е. закономірно народжується Римська імперія, до складу якої внаслідок численних завоювань входить не лише вся Італія, але й території сучасної Іспанії, Португалії, Франції, Бельгії, Швейцарії, Нідерландів, Англії, Греції, Румунії, країн Малої Азії, Північної Африки тощо.

Природно, що серед завойованих народів поширюється латинська мова (через адміністративне й побутове спілкування та шкільне навчання). Латина підкоряє місцеві мови (частково збагачуючись за їхній рахунок) як більш досконала і як мова переможців-завойовників, тобто — як офіційна державна мова.

Згодом, на межі VI—VII ст. н. е. латина стала базою для народження сучасних мов романської групи: італійської, іспанської, португальської, французької, румунської, молдавської та ін.

Але повернімося на кілька століть назад. Лише в Греції, яку завойовали 146 року до н. е., римляни опинилися в ролі не вчителів, а учнів. Вони активно й розумно засвоювали досягнення високо-розвиненої культури й науки еллінів. Це згодом створює базу для народження плідної двомовності, яка надалі послужилась збагаченню наукової термінології в усьому світі, так званий білінгвізм.

476 рік н. е. — рік падіння Західної Римської імперії: умовна дата кінця рабовласництва як суспільно-економічної формації.

Поступово латина все менше слугує повсякденному побутовому спілкуванню і в середні віки вже стає мовою науки та навчання. Так, навчання латинською мовою велося в початкових школах і у європейських університетах. Першим з них вважають Болонський, що виник у XII ст. А століттям пізніше відкриваються університети в Парижі, Оксфорді, Кембриджі та інших містах.

А ще з IX століття веде свій початок одна з прогресивніших медичних шкіл Середньовіччя — Салернська.

Європейська медицина як самостійна наука, своєчасно відокремившись від інших, виникла в Стародавній Греції. Її засновником вважають “батька медицини” — Гіппократа Коського (460—370 рр. до н. е.) Тому й відповідні терміни були переважно грецькими. Надалі медицину розвивають славетні лікарі Олександрійської школи (Єгипет) Герофіл та Еразистрат (IV—III ст. до н. е.). Першого з них вважають фундатором описової анатомії.

Для створення латинської медичної термінології багато зробили видатні давньоримські лікарі Авл Корнелій Цельс (I ст. до н. е. — I ст. н. е.) та Клавдій Гален (131—201 рр. н. е.) і згодом — Орібасій (IV ст. н. е.).

У цій самій галузі зіграв значну роль славетний поет і вчений-енциклопедист Тіт Лукрецій Кар (23—79 рр. н. е.), у поемі якого

“De rerum natura” (“Про природу речей”) зібрані багатющі відомості з найрізноманітніших галузей знання, у т. ч. і медицини.

А його сучасник Пліній Старший, автор 37-томної “Природничої історії”, створив універсальну енциклопедію тогочасної науки, яка згодом у IV ст. стала основою для скороченої “Медицини Плінія”.

Унікальна творчість цих учених справила могутній вплив на розвиток медичної і природничої літератури (а, отже, — і термінології) раннього Середньовіччя, кращі представники якого Квінт Серен Самонік (III ст. н. е.), Марцел Емпірик (початок V ст.), Валафрид Страбо (IX ст.) плідно розвинули досягнення своїх античних попередників.

Паралельно розвивалася й східна (арабська) медицина, найславетніший представник якої — Алі Абу ібн Сіна, нашою мовою Авіценна (980—1037 рр.) — створив капітальну працю “Канон медичної науки”, що його у XII ст. було перекладено латинською мовою і незабаром він став хрестоматійним підручником для лікарів Європи.

Чимало посібників того часу з медицини писали латинськими віршами: по-перше, так було легше запам’ятати текст, а по-друге — велика частина населення була неписьменна і сприймала наукові відомості на слух.

На півдні Італії в м. Салерно ще в IX ст. виникла відома наукова медична школа (вона існувала понад 1000 років!) і на ґрунті праць її послідовників лікар-філософ Арнольд з Віланови написав латинськими віршами “Салернський кодекс здоров’я” — поему, присвячену профілактиці захворювань і раціональному режиму харчування.

Епоха Відродження (XIV—XVI ст.) ще більше сприяє розвитку природничих наук і медицини у співдружності з мистецтвом. Один з найславетніших і найуніверсальніших митців і вчених тієї епохи Леонардо да Вінчі (1452—1519 рр.) досконало вивчив будову людського тіла і створив понад 200 аркушів анатомічних малюнків.

Століттям пізніше Андрій Везалій (1514—1564 рр.) створив “Анатомічні таблиці” і капітальну працю “De corporis humani fabrica” (“Про будову людського тіла”), що була не лише досконалою і сміливою, а й реформаторською.

Чудовим лікарем-практиком був і сучасник Везалія — видатний астроном Микола Копернік (1473—1543 рр.), якого назвали ще й “другим Ескулапом”.

Також латинською мовою писали свої твори І. Ньютон, Б. Спіноза, М. Ломоносов, К. Лінней, В. Гарвей, М. Сервет та інші найвідоміші вчені XVI—XVIII ст.

Саме в епоху Відродження закладаються підвалини сучасної міжнародної греко-латинської медичної термінології.

Крім Михайла Ломоносова, залишили нам свої праці, написані латинською мовою, російські та українські вчені Ян Амос Коменський, лікар та ботанік Н. Максимович-Амбодик (він викладав у Києво-Могилянській академії), брати О. Шумлянський та П. Шумлянський (перший — гістолог, другий — клініцист), лікар М. Мудров, видатний хірург і педагог М. Пирогов, праці якого “Anatome topographica illustrata” та інші досі ще не перекладені українською мовою.

Ще в XVII—XIX ст. латина залишається мовою юриспруденції та дипломатії. Генеральні писарі Запорізької Січі, а згодом і Богдан Хмельницький велику частину свого дипломатичного листування вели латиною.

Уся сучасна фізична, хімічна, біологічна та загальнотехнічна термінологія має греко-латинське підґрунтя. Найчастіше латиною користуються медики. Анатомічна, гістологічна, клінічна та фармакологічна термінологія на 97,2 % базується на латинських назвах. Узагалі сучасна міжнародна греко-латинська медична термінологія нараховує понад 500 000 (півмільйона!) одиниць.

Отже, латинська мова сьогодні об’єднує не тільки народи і культури, а й професії. У сучасній українській мові 27 % слів — латиногрецького походження, а в російській — 24 % (школа, клас, університет, медицина, операція, конституція, гастроном, електорат, кіно, телевізор, симпозіум, консенсус, і тисячі й тисячі інших).

Особливо яскраво це проявляється у лексиці вищих навчальних закладів: аудиторія, деканат, ректор, студент, доцент, лаборант, педагог, екзамен, професор, стипендія и т. д. і т. п. — усі ці слова латинського або грецького походження: вони збагатили й ушляхетнили нашу мову, ставши нам не лише зрозумілими, а й рідними.

Латина відзначається ще й лаконічністю. Приміром, *appendix* українською — червоподібний відросток сліпої кишки; *appendicitis* українською — запалення червоподібного відростка сліпої кишки; *appendectomy* — оперативне видалення запаленого червоподібного

відростка сліпої кишки. То ж зрозуміло, що латина, крім усього, ще й економить нам час і простір.

В Україну латина прийшла ще за часів Галицько-Волинського князівства. Зокрема, латинську мову широко вживали в канцелярії Данила Галицького (1201—1264 рр.), який, між іншим, отримав від Папи Римського титул короля і підтримував міжнародні контакти...

Донині зберігаються тисячі томів судових справ XV—XVIII ст, написаних латинською мовою в судах Львова, Галича, Перемишля, Житомира, Острога та інших міст України.

Це саме стосується і шкільної практики. Численні рукописи лекційних курсів з різних дисциплін, що читалися в Києво-Могилянській академії, теж були створені латиною — освітянською мовою всієї Європи.

І сьогодні знання латинської мови (хоча б її основ) необхідне кожній людині, яка хоче з повним правом називати себе культурною.

Але найбільш потрібна латина сучасним медикам, для яких вона воістину є професійною міжнародною мовою спілкування.

У наш час грека й латина стали будівельним матеріалом, за допомогою якого створюються нові й удосконалюються вже існуючі в медицині терміни: наукова термінологія розвивається й збагачується. Нові лікарські препарати й наукові відкриття отримують назви на матеріалі двох стародавніх термінологічних мов — латинської і грецької — мов, які залишаються вічно молодими й необхідними людству.

З метою уніфікації анатомічної номенклатури регулярно збираються міжнародні конгреси. Перший відбувся в Базелі (1895), де вперше була розроблена й затверджена єдина анатомічна номенклатура (BNA — *Basler Nomina Anatomica*). Надалі були конгреси в Ієні, Парижі, Вісбадені, Ленінграді. Остання анатомічна номенклатура затверджена в Нью-Йорку (1989).

І сьогодні латина й грека беруть участь у вічному процесі утворення нових слів — неологізмів. Такі назви, як космонавт, космодром, кібернетика, біоніка та інші, що відбивають найвищі досягнення сучасної науки — то слова давньогрецької мови (але латинізовані).

Отже, латинська і грецька мови продовжують жити в усіх мовах світу. І вже понад три тисячоліття триває “вічна молодість” цих унікальних мов.

ФОНЕТИКА

§ 1. ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

У латинському алфавіті 24 букви

Друковані літери	Писані літери	Назва	Вимова
A a	<i>A a</i>	а	[а]
B b	<i>B b</i>	бе	[б]
C c	<i>C c</i>	це	[ц] або [к]
D d	<i>D d</i>	де	[д]
E e	<i>E e</i>	е	[е]
F f	<i>F f</i>	еф	[ф]
G g	<i>G g</i>	ге	[г]
H h	<i>H h</i>	га	[г]
I i (J j)	<i>I i (J j)</i>	і (й)	[і] або [й]
K k	<i>K k</i>	ка	[к]
L l	<i>L l</i>	ель	[ль]
M m	<i>M m</i>	ем	[м]
N n	<i>N n</i>	ен	[н]
O o	<i>O o</i>	о	[о]

P p	<i>P p</i>	пе	[п]
Q q	<i>Q q</i>	ку	[к] (в)
R r	<i>R r</i>	ер	[р]
S s	<i>S s</i>	ес	[с] або [з]
T t	<i>T t</i>	те	[т]
U u	<i>U u</i>	у	[у]
V v	<i>V v</i>	ве	[в]
X x	<i>X x</i>	ікс	[кс] або [кз]
Y y	<i>Y y</i>	іпсілон	[і]
Z z	<i>Z z</i>	зета	[з] або [дз]

У латинській мові з великої літери пишуться власні імена, назви місяців, народів, прикметники і прислівники, утворені від назв народів, наприклад:

Celsus — Цельс. **Roma** — Рим. **Romani** — римляни; **September** — вересень; **Latine** — латиною; **Latinus** — латинський.

У рецептах з великої букви пишуться назви хімічних елементів, препаратів, рослин.

§ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ ЗВУКІВ

У латинській мові звуки поділяють на голосні і приголосні. Для позначення голосних звуків вживають букви **a, e, i, o, u, y**. Приголосні звуки відтворюються на письмі за допомогою букв **b, c, d, f, g, h, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, z**.

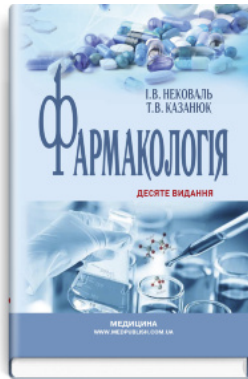
§ 3. ПРАВИЛА ЧИТАННЯ ГОЛОСНИХ БУКВ (Litteral vocales)

Буква **a** читається як українське *a*: **natúra** (натура) — природа, **aorta** (аорта), **ána** (ана) — порівну;

e читається як українське *e*: **dens** (денс) — зуб, **vértebra** (вертебра) — хребець, **ego** (его) — я;

i читається як українське *i*: **vita** (віта) — життя, **intérnus** (інтернус) — внутрішній. Між голосними або на початку слова перед го-

Рекомендована література

Фармакологія:
підручник

ridmi
ТВІЙ УЛЮБЛЕНИЙ КНИЖКОВИЙ

КУПИТИ